

Økokrim

Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av
økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet

Partiet Rødt
Osterhausgate 27

0183 OSLO

Deres referanse

Vår referanse
Sak 32/09-60

Vår dato
14. mai 2009

”STORTINGSPENSJONSSAKEN” – KLAGE OVER HENLEGGELSE OG UNNLATT PERSONRETTET ETTERFORSKING

Det vises til klage 6. mars d.å.

De underrettes med dette om at klagen ikke har ført fram. Det vises til Riksadvokatens påtegning datert 14. mai 2009 (vedlagt).

Riksadvokatens vedtak kan ikke påklages, jf straffeprosesslovens § 59a. Adgangen til å reise privat straffesak er regulert i straffeprosesslovens kapittel 28.

Kjell Magne Bondevik, Gro Harlem Brundtland og Tore Austad underrettes om vedtaket gjennom gjenpart av dette brev med vedlegg.

Økokrim statsadvokatembeter

Elisabeth Roscher
førstestatsadvokat

PÅTEGNINGSARK

Riksadvokatembetet
Postboks 8002 Dep
0030 Oslo

Dok nr 01,04

AMO0150226 180/09-63/RTO006

14. mai 2009

“STORTINGSPENSJONSSAKEN” – KLAGE OVER HENLEGGELSE OG UNNLATT PERSONRETTET ETTERFORSKING

Sendes med vedlegg Økokrim.

1. Sakens bakgrunn

På bakgrunn av brev herfra til Stortingets presidentskap 3. september 2008 mottok riksadvokaten den 14. januar d.å. de to rapportene som er resultatet av arbeidet til det utvalg som ble oppnevnt av Presidentskapet den 2. september 2008 (Kjønstad-utvalget). Utvalget hadde som mandat å “gjennomgå alle de forhold som er brakt opp i Riksrevisjonens rapport av 25. juni s.å. når det gjelder utbetaling av alderspensjon etter ‘75-års-regelen’ ... [og] andre forhold som deres undersøkelser måtte avdekke”.

Ved riksadvokatens påtegning 15. januar d.å. ble Økokrim gitt i oppdrag å vurdere om de opplysninger som fremkommer i rapportene, gir grunn til å iverksette etterforskning, jf. straffeprosessloven § 224. Den 11. februar d.å. besluttet Økokrim å iverksette etterforskning på såkalt saksnivå for å klarlegge om det var grunn til å gå videre med etterforskning mot enkeltpersoner, og i så fall hvilke. Disse undersøkelsene resulterte i at etterforskningen ble rettet mot fire personer; Anders Tallerås, Magnus Stangeland, Thor-Eirik Gulbrandsen og Kjell Magne Bondevik. For de tre førstnevnte pågår etterforskningen, mens saken mot Bondevik ble besluttet henlagt etter bevisets stilling av Økokrim den 6. mars d.å.

I brev 6. mars d.å. til riksadvokaten har Torstein Dahle på vegne av partiet Rødt – som for øvrig innga anmeldelse om de samme forhold til Økokrim den 1. september 2008 – påklaget Økokrims påtalevedtak. Klagen gjelder dels beslutningen om å henlegge saken mot Kjell Magne Bondevik, dels unnlattelsen av å iverksette etterforskning på personnivå mot Gro Harlem Brundtland og Tore Austad. Klagen ble oversendt Økokrim til forberedende behandling ved riksadvokatens påtegning 17. mars d.å. og er returnert hit 25. mars d.å.

2. Rammene for klagebehandlingen

For klagen over henleggelsen av saken mot Bondevik er det ikke tvilsomt at det foreligger en slik beslutning som kan påklages, jf. straffeprosessloven § 59a første ledd nr. 1. Etter bestemmelsens annet ledd tilkommer klageretten den vedtaket *retter seg mot* og andre med *rettslig klageinteresse*. Henleggelsesbeslutningen mot Bondevik kan åpenbart ikke sies å rette seg mot partiet Rødt eller dets leder Torstein Dahle, slik at spørsmålet er om partiet har den nødvendige klageinteresse.

I riksadvokatens rundskriv nr. 2/1996 punkt VI,2 heter det at uttrykket “rettslig klageinteresse” ikke bør tolkes restriktivt “ved klager fra organisasjoner av noen tyngde som er engasjert på det

område anmeldelsen gjelder”. En kan ikke se at det er grunn til å likestille de ulike politiske partier med slike interesseorganisasjoner som rundskrivet tar sikte på. Ved vurderingen er det sentralt at de politiske partier ikke er naturlige representanter for varetakelse av straffeforfølgingsinteressen i *straffesakskjeden*. Den naturlige arena for partienes kriminalpolitikk er derimot de *politiske demokratiske prosesser* – gjennom ytringer, i bl.a. partiprogrammer og i pressen, og ikke minst gjennom lovgivningsprosessen. En politisering av strafferettspleien er etter riksadvokatens syn lite ønskelig.

Partiet Rødt anses etter dette ikke klageberettiget.

Reglene om klagerett begrenser ikke riksadvokatens adgang til å underkaste en klagesak realitetsbehandling. Begrunnede, seriøse klager fra anmeldere uten klagerett bør vurderes i kraft av den alminnelige omgjøringsadgangen for overordnet påtalemyndighet, jf. riksadvokatens rundskriv nr. 2/1996 punkt VI,2.

Rammene for klagen må etter dette fastlegges ut fra en vurdering av hvilke spørsmål som – ikke minst på grunn av sakens offentlige interesse – bør underlegges kontroll fra overordnet påtalemyndighet. En kan på denne bakgrunn ikke se at det er grunn til en særskilt klagebehandling rettet mot Brundtland og Austad. Det er ikke fattet noen henleggelsesbeslutning særskilt rettet mot disse to – som følgelig står i samme stilling som øvrige stortingspensjonister som inngår i Økokrims materiale. Det kan nok være behov for en viss kontroll med det skjønn som er utøvet ved avgrensningen av den personrettede etterforskningen. Men denne kontrollen bør ikke skje med utgangspunkt i hvilke personer i sakskomplekset som er nevnt i klagen – og som man ikke uten videre kan gå ut fra at er de mest aktuelle for videre etterforskning. Det rette må være at riksadvokaten, ut fra opplysningene i saksdokumentene, vurderer på fritt grunnlag om etterforskningen bør utvides til å omfatte flere enkeltpersoner (punkt 3).

En har videre kommet til at det er grunn til å realitetsbehandle klagen over henleggelsesbeslutningen som gjelder Bondevik (punkt 4).

3. Avgrensningen av den personrettede etterforskningen

Som kjent er det et vilkår for å iverksette etterforskning at det er “rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold”, jf. straffeprosessloven § 224 første ledd – uten at det alltid vil foreligge plikt til å etterforske i slike tilfeller.

Bestemmelsen i § 224 er retningsgivende også ved overgangen fra etterforskning på saksnivå til etterforskning på personnivå – likevel slik at det generelt skal mer til for å åpne etterforskning mot person. Om den nærmere forståelsen av uttrykket “rimelig grunn til å undersøke” vises det til riksadvokatens nevnte rundskriv punkt III,3 og til Ot.prp. nr. 60 (2004–2005) punkt 4.5.3 der Justisdepartementet viser til rundskrivet og slutter seg til riksadvokatens forståelse av straffeprosessloven § 224. Som det fremgår av nevnte kilder, må man ved vurderingen bl.a. ta stilling til graden av sannsynlighet for at det foreligger et straffbart forhold; det skal mindre til å foreta etterforskning hvor det er sannsynlig at straffbart forhold foreligger enn hvor dette framstår som en noe fjern mulighet. Hvilken sannsynlighet som bør kreves, vil særlig variere med hvor alvorlig det mulige straffbare forhold er.

Riksadvokaten har gjennomgått sakens dokumenter og kan ikke se at det så langt har fremkommet opplysninger som gir rimelig grunn til å rette etterforskningen inn mot andre personer enn dem Økokrim har besluttet å etterforske.

4. Saken mot Kjell Magne Bondevik

4.1 Innledende om faktum og pensjonsordningen

Bakgrunnen for etterforskningen er i all enkelhet at Kjell Magne Bondevik unnlot å informere Pensjonsstyret forut for sin tiltredelse i 100 % fast stilling 1. juli 2006 som leder av Oslosenteret for fred og menneskerettigheter (Fredssenteret), med en årslønn på kr. 873.000. Som følge av dette mottok han pensjonsutbetalinger han ikke hadde krav på.

Bondevik har mottatt pensjon etter den såkalte 75-årsregelen i lov 12. juni 1981 nr. 61 om pensjonsordningen for stortingsrepresentanter § 2 fjerde ledd. Regelen gir rett til pensjon for stortingsrepresentanter "når summen av alder og opptjeningstid [på Stortinget] er 75 år". Videre er det fastsatt at "[d]ette gjelder dog ikke dersom vedkommende *har eller får tilsvarende inntektsgivende arbeid*". Den nærmere forståelsen av bestemmelsen reiser en rekke tolkingsspørsmål som forut for Riksrevisjonens og Kjønstad-utvalgets undersøkelser i liten grad har vært tematisert og avklart. Det vises til Kjønstad-utvalgets rapporter om dette. I nærværende sak er det som et utgangspunkt tilstrekkelig å konstatere at det uansett ikke er adgang til å motta stortingspensjon samtidig som man står i fast stilling med høyere lønnsnivå enn nivået for pensjonen, slik Bondevik gjorde. Etter riksadvokatens syn må dette være en sikker lovforståelse, som støttes av så vel lovens ord som de hensyn som gjør seg gjeldende. Etter hva en forstår, har også en slik forståelse vært lagt til grunn ved Pensjonsstyrets praktisering av loven, og denne tolkningen ser heller ikke ut til å være bestridt av noen som har vurdert problemstillingen nærmere. En annen sak er at formidlingen til stortingsrepresentantene av denne i og for seg sikre rettstilstand nok til tider kan ha vært mindre klar.

Spørsmålet om et mulig straffansvar for Kjell Magne Bondevik har vært vurdert av Økokrim etter straffeloven § 271a om grovt uaktsomt bedrageri. Som kjent er forsettlig bedrageri straffbart etter § 270. For begge skyldformer må skylden dekke den forledende handling eller unnlattelse, forledelsen av den som bedras og det at den oppnådde ytelse er uberettiget. Det siste innebærer at selv grovt uaktsom rettsvillfarelse utelukker straffansvar etter straffeloven § 270 om forsettlig bedrageri. Spørsmålet om skyldform får imidlertid ikke aktualitet idet riksadvokaten, som det vil fremgå nedenfor, har kommet til at de objektive vilkårene for å konstatere bedrageri ikke foreligger.

4.2 Opphør av retten til pensjon og opplysningsplikt

På bakgrunn av det ovenstående må det legges til grunn at Bondevik i objektivt henseende ikke lenger var berettiget til å motta pensjon fra og med 1. juli 2006. Av lov om pensjonsordningen for stortingsrepresentanter § 11 følger det at stortingspensjonene utbetales "etterskottsvis hver måned", hvilket må innebære at Bondevik hadde plikt til å melde fra om at han hadde fått seg fast arbeid senest innen utgangen av juli måned, slik at uberettiget utbetaling for denne måneden kunne unngås. En slik opplysningsplikt må kunne legges til grunn selv om loven om pensjonsordningen for stortingsrepresentanter ikke har uttrykkelige og straffesanksjonerte bestemmelser om opplysningsplikt – slik bl.a. folketrygdloven har, jf. § 25-12 sammenholdt med bl.a. § 21-3. Man må kunne si at *unnlattelse* av å opplyse om inntekt og arbeid som medfører at retten til pensjon bortfaller, i relasjon til straffeloven § 270 kan innebære å "utnytte en villfarelse" på en måte som "rettsstridig forleder noen til en handling som volder tap eller fare for tap", nemlig ved at Statens pensjonskasse i den tro at det foreligger rett til pensjon forestår utbetaling av penger som mottaker ikke er berettiget til. Det er for øvrig ikke tale om et helt rent unnlattelsestilfelle, idet stortingspensjon utbetales etter søknad, og det er nærliggende å forstå

søknaden slik at pensjonisten innestår for at han løpende fyller betingelsene for stønad, til eventuell annen beskjed gis.

4.3 Uberettiget mottak av pensjon og opplysningssvikt

Det er i den videre drøftelsen grunn til å skille mellom to ulike spørsmål: For det første i hvilken utstrekning Bondevik uberettiget mottok pensjon og for det andre i hvilken grad dette skyldtes opplysningssvikt.

Svaret på det første spørsmålet er enkelt og følger av det som allerede er sagt: Bondevik hadde ikke rett til pensjon etter 1. juli 2006, og den pensjon han mottok ut året var følgelig uberettiget. De uberettigede utbetalingene for andre halvår 2006 er senere tilbakebetalt.

Spørsmålet er så på hvilket tidspunkt Bondevik etterkom sin opplysningsplikt. På dette punkt er ikke faktum helt avklart. Det må i alle fall være klart at opplysningsplikten ble oppfylt – eller mer presist at opplysningssvikten opphørte – ved Bondeviks brev til Pensjonsordningen 23. november 2006, der han redegjorde for at han hadde hatt fast stilling fra og med 1. juli s.å. Bondevik hevder at han informerte muntlig om alle relevante inntektsforhold – herunder ansettelsen ved Fredssenteret – til Pensjonsstyrets sekretær i september s.å. Det er på det rene at Bondevik var i kontakt med Pensjonsstyrets sekretær i alle fall om andre spørsmål i denne perioden, og hun har ikke helt kunnet utelukke at også tilsetningen ved Fredssenteret kan ha vært nevnt. Rimelig tvil på dette punkt skal komme mistenkte til gode, og ved den videre strafferettslige vurdering må det legges til grunn at Bondevik informerte om sin tilsetning ved Fredssenteret omkring medio september 2006. Dette innebærer uansett at det forelå opplysningssvikt for månedene juli og august. Man kan dessuten spørre om muntlig informasjon til Pensjonsstyrets sekretær var tilstrekkelig til å vareta opplysningsplikten. Ikke minst kan det spørres om det ikke måtte stilles krav til ytterligere informasjon da det ble utbetalt pensjon også for oktober. Slik saken ligger an, er det imidlertid ikke nødvendig å ta endelig stilling til om det forelå opplysningssvikt etter september.

4.4 Kravet om forledelse til handling som medfører tap eller fare for tap

Det er et vilkår for straffansvar etter bestemmelsene om bedrageri at det voldes "tap eller fare for tap" for den som forledes. Som nevnt har Bondevik betalt tilbake det beløp han har mottatt i pensjon etter sin tiltredelse i fast stilling ved Fredssenteret den 1. juli 2006. Det foreligger således ikke noe tap for staten. Han har videre gitt uttrykk for at han i hele 2006 hadde til hensikt å tilbakebetale eventuell uberettiget pensjonsutbetaling. Denne opplysningen styrkes av at han faktisk av eget tiltak har sørget for å gi relevante inntektsopplysninger og besørget et korrekt etteroppgjør. Det synes således å være på det rene at Bondevik hele tiden – også i den perioden der det har foreligget opplysningssvikt – har hatt både evne og vilje til å sørge for tilbakebetaling av eventuell uberettiget pensjonsutbetaling. I en slik situasjon kan det ikke sies å ha vært voldt fare for tap i bedrageribestemmelsens forstand, jf. Ot.prp. nr. 75 1948 side 10, der det heter:

"Det er ikke nok at det er en fjern mulighet for tap, men gjerningsmannen må ha innsett at det er til stede en virkelig fare som det må regnes med, når en anvender rimelig aktsomhet. En fare for tap vil således kunne være utelukket, dersom gjerningsmannen både har til hensikt innen kort tid å dekke tapet av egen drift og har evnen til det."

Uttalelsen tar formentlig primært sikte på situasjonen der den mulige gjerningspersonen tar direkte sikte på å skaffe seg en uberettiget kreditt gjennom forledelse, dvs. ulike former for lånebedrageri. For Bondeviks del er det snarere tale om at han har sett for seg muligheten for at han kunne komme til å motta uberettigede pensjonsutbetalinger, uten at det er grunn til å tro at

han tok direkte sikte på å motta uberettiget kreditt, dvs. penger som skal betales tilbake. Det kan da hevdes at det må være desto mer klart enn ved lånebedragerier at betingelsene for straffbarhet ikke er til stede når det hos Bondevik forelå både evne og vilje til tilbakebetaling. Riktignok kunne man innvende at ved uberettiget kreditt som følge av lånebedragerier er den som bedras hele tiden oppmerksom på sitt tilbakebetalingskrav. I den foreliggende sak har Pensjonsordningen derimot ikke tatt sikte på å yte noen form for kreditt, og staten var således ikke kjent med sitt tilbakebetalingskrav før Bondevik etterkom opplysningsplikten sin. Hvorvidt det forelå en fare for at feilutbetalingene ikke skulle bli oppdaget, er imidlertid et bevissspørsmål. Vurderingstemaet må være om Bondevik da han mottok pensjonsutbetalinger etter 1. juli 2006, hadde til hensikt å oppgi alle relevante inntekter på et senere tidspunkt, og eventuelt tilbakebetale uberettigede pensjonsutbetalinger – samt om han hadde sikker evne til dette. I så fall kan det ikke sies at det forelå fare for tap i bedrageribestemmelsens forstand. Når det ses hen til at Bondevik selv tok initiativ for å avklare sine pensjonsrettigheter, og at han i ettertid faktisk også har tilbakebetalt den uberettigede pensjonen han har mottatt, må det bevismessig legges til grunn at det ikke oppstod fare for tap for staten.

Etter dette må saken mot Kjell Magne Bondevik henlegges etter bevisets stilling.

5. Sammenfatning

Klagen har ikke ført frem.

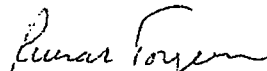
Gjennomgangen av sakens dokumenter har ikke foranlediget endringer i avgrensningen av den personrettede etterforskingen i saken. Dette utelukker selvsagt ikke at Økokrim kan beslutte å utvide etterforskingen til å omfatte nye personer dersom det skulle fremkomme opplysninger som tilsier det under det videre arbeid med saken.

Saken mot Kjell Magne Bondevik forblir henlagt etter bevisets stilling.

Underretning om vedtaket, at det ikke kan påklages etter straffeprosessloven § 59a første ledd, og at adgangen til å reise privat straffesak er regulert i lovens kapittel 28, bes gitt Kjell Magne Bondevik, Gro Harlem Brundtland, Tore Austad og partiet Rødt ved dets leder Torstein Dahle, gjerne ved gjenpart av denne påtegning.

RIKSADVOKATEMBETET, POSTBOKS 8002 DEP, 0030 OSLO

Tor-Aksel Busch

Runar Torgersen
statsadvokat